

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Poznań, dnia 26 kwietnia 2018 r.

Poz. 3714

UCHWAŁA NR XLVI/206/18 RADY GMINY W CHODOWIE

z dnia 12 kwietnia 2018 r.

w sprawie uchwalenia Programu opieki nad zabytkami Gminy Chodów na lata 2018-2021

Na podstawie art. 18 ust.2 pkt.15 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (t.jedn.Dz.U.z 2017r.poz.1875) i art.87 ust.1 i ust.4 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.jedn.Dz.U.z 2017r. poz.2187)Rada Gminy w Chodowie uchwała ,co następuje:

§ 1. Rada Gminy w Chodowie uchwała „Program opieki nad zabytkami Gminy Chodów na lata 2018-2021” w brzmieniu załącznika do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodnicząca Rady Gminy
(-) Longina Nowakowska

Załącznik
do uchwały Nr XLVI/206/18
Rady Gminy w Chodowie
z dnia 12 kwietnia 2018r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY CHODÓW
NA LATA 2018 - 2021

CHODÓW 2017

SPIS TREŚCI	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	4
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	6
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	6
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	8
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	12
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	12
5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury.....	12
5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020.....	13
5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020	13
5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	13
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	15
5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego	15
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego	17
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego.....	20
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	21
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków.....	21
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	23
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	27
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe).....	28
6.5. Zabytki archeologiczne.....	28
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	29
6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.....	29
6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	29
6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne	

zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	34
7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	35
7.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	35
7.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	36
8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków.....	39
9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	48
10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	50
10.1. Gminna ewidencja zabytków.....	50
10.2. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	51
10.3. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	51
10.4. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	52
10.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.	52
11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	54
12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	55
13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	56

Wstęp

Podstawowym założeniem *Programu opieki nad zabytkami dla gminy Chodów na lata 2018-2021* jest ukierunkowanie działań lokalnego samorządu na poprawę stanu zachowania i utrzymania środowiska kulturowego. W ostatnich latach, dla realizacji tego założenia, coraz większy nacisk kładzie się na aktywizację lokalnych środowisk samorządowych. W ramach budowy nowoczesnego oblicza społeczeństwa, dostrzega się potrzebę pogłębiania świadomości społeczeństwa w oparciu o fundamenty miejscowych tradycji kulturowych. Lokalna tradycja jest szczególnie cennym dziedzictwem kulturowym, składa się ze splotu wydarzeń (kontekst dziejowy, historie poszczególnych ludzi, grup społecznych), zachowanych pamiątek (zabytki architektury i budownictwa, zabytki ruchome, zabytki archeologiczne). Miejsca historia zaś, najczęściej dotycząca poszczególnych rodzin czy niewielkich grup społecznych, przenosi się na dzieje regionu. Opieka nad dziedzictwem kulturowym powinna zatem leżeć u podstaw budowania nowoczesnego społeczeństwa, świadomego swojej przeszłości, która w oczywisty sposób pomaga definiować tożsamość kulturową jako wartościowy składnik struktury współczesnej cywilizacji.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina wiejska Chodów położona jest w najdalej na wschód wysuniętej części województwa wielkopolskiego, w części wschodniej powiatu kolskiego. Siedziba władz samorządowych, położona niemal w centrum gminy przy drodze krajowej nr 92 miejscowość Chodów, oddalona jest 30 km od Koła i ok. 170 km od stolicy województwa Poznania. Gmina w latach 1975 – 1998 administracyjnie należała do województwa konińskiego.

Powierzchnia gminy zajmuje obszar 78 km², co stanowi ok. 7,7 % powierzchni powiatu. Użytki rolne zajmują 89 % powierzchni gminy, stąd jej funkcją wiodącą jest rolnictwo, natomiast tylko 5,5 % stanowią tereny leśne.

Gminę Chodów zamieszkuje 3201 osób (dane GUS z 30.06.2016 r.). Gęstość zaludnienia wynosi 41 M/ km². Strukturę osadniczą tworzy 16 wsi sołeckich: Aleksandrów; Bowoczyn; Chodów; Chrzanowo; Długie; Dzierzbice; Elizanów; Kaleń Duża; Kaleń Mała; Kocewia Duża; Pniewo; Rdutów; Stanisławów; Studzień; Szolajdy; Wojciechowo, obejmujących 32 miejscowości. Gmina sąsiaduje z gminami należącymi do powiatu kolskiego: Kłodawa, Przedecz oraz gminami położonymi w województwie łódzkim: Daszyna i Grabów, administracyjnie należącymi do powiatu łęczyckiego, Dąbrowice i Krośnice

z powiatu kutnowskiego.

Jednostki osadnicze gminy łączy sieć dróg powiatowych o długości ok. 60 km i dróg gminnych – ok. 60 km. Przez gminę przebiegają również trasy dróg: równoleżnikowo przecina ją droga krajowa nr 92 o długości 9,55 km, relacji Poznań – Warszawa i kolejowa linia międzynarodowa E-20 Berlin – Warszawa – Moskwa, z przystankiem w Turzynowie.

Według regionalizacji fizycznogeograficznej Polski prof. Jerzego Kondrackiego, obszar gminy położony jest w granicach makroregionu Nizina Południowowielkopolska, w obrębie mezoregionu Wysoczyzna Kłódawska. Rzeźba terenu jest mało urozmaicona, ukształtowana w okresie zlodowacenia środkowopolskiego. Krajobrazowo stanowi monotonną morenową równinę denudacyjną o niskiej lesistości, przeciętą licznymi ciekami wodnymi. Przez teren gminy przepływają: rzeka Rgilewka będąca prawym dopływem Warty i Kanał Dzierzbicki, który jest prawostronnym dopływem Rgilewki. Występuje też sieć cieków melioracyjnych zasilających głównie Kanał Dzierzbicki oraz kilka zbiorników wodnych małej retencji. Na terenie gminy nie stwierdzono występowania surowców mineralnych.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie gminy sięgają epok prehistorycznych. We wczesnym średniowieczu były to tereny plemienne, których główny ośrodek lokowany był w Łęczycy. Rozwój osadnictwa następuje w średniowieczu i okresie nowożytnym. Dokumenty źródłowe m.in. „*Liber beneficiorum*” diecezji gnieźnieńskiej Jana Łaskiego wskazują, iż średniowieczną metrykę posiadają: Rdutów – 1355 r., Kocewia – 1356 r., Dzierzbice – 1387 r., Chodów – 1386 r. Ówczesne wsie należały administracyjnie do województwa i powiatu łęczyckiego, które później, po zmianach wprowadzonych przez zaborcę pruskiego, należały do departamentu warszawskiego, a po nowym podziale administracyjnym Królestwa Polskiego przemianowanego przez zaborcę rosyjskiego na gubernię. Terenów gminnych nie ominęły najazd Szwedów w 1655 r., późniejsze epidemie i po 1863 r. represje popowstańcze. W czasie I wojny światowej były pod okupacją cesarskich Niemiec. Po wojnie gmina należała do powiatu kutnowskiego, województwa warszawskiego, od kwietnia 1939 r. została włączona do województwa łódzkiego. Podczas II wojny światowej znalazła się w Okręgu Rzeszy „Kraj Warty”. Mieszkańcy byli represjonowani, wysiedlani, unicestwiono społeczność żydowską, straty wojenne w majątkach ziemskich sięgały 40%. Po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej w 1945 r. rozpoczął się nowy etap przemian społeczno-gospodarczych i tworzenie

administracji, w pierw w granicach gminy Rdułów – do 1953 r. i Czerwonka do 1954 r., a od 1972 r. jako gmina Chodów, która obecnie rozwija się przede wszystkim w oparciu o gospodarkę rolną.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Chodów na lata 2018-2021* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1875 ze zm.).

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad

zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zm.), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art. 16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32, ust.1, pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33, ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71, ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),

- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust.1).
- j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87, ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu m.in.:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która

sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1875 ze zm.)

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2017, poz. 519 ze zm.)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1073 ze zm.)

Zapisy ustawy określają, iż podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na samorządy obowiązek zawiadomienia konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich

oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2016 r., poz. 2147 ze zm.)

Ustawa określa (w art. 13 ust. 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2017 r., poz. 1332 ze zm.)

Art. 5 ust. 1, pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyłym stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską. Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych

obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004-2013 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21.09.2004 r.) **wraz z uzupełnieniem na lata 2004-2020** (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 14.06.2005 r.)

Głównym celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Wśród kierunków działań wymieniono kompleksową rewaloryzację obiektów zabytkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, promocję potencjału kulturowego regionów.

Instrumentem realizacji strategii jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa z sferze ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służb konserwatorskich,

- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zachowania zabytków nieruchomych.

5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25.09.2012 r.)

Strategia rozwoju kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo, zakłada poprawę dostępu do wiedzy o dziedzictwie kulturowym, a w efekcie wzrost świadomości społecznej w związku z postulowanym upowszechnieniem wykorzystania technologii cyfrowych. Wprowadzeniu odpowiednich standardów świadczenia usług publicznych oraz zwiększeniu ich dostępności służyć będzie szersze i bardziej kompleksowe wykorzystanie technologii informatycznych i komunikacyjnych oraz rozwój niezbędnej do tego infrastruktury, w tym usług kulturalnych (digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego).

Działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego są również ważnym czynnikiem rozwoju i podnoszenia atrakcyjności miast, wpływają na budowanie silnej pozycji ośrodków miejskich.

5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 26.03.2013 r.)

Głównym celem *Strategii rozwoju kapitału społecznego* jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Głównemu celowi przyporządkowano cztery cele szczegółowe, wśród których czwarty, „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej” odnieść można do ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

W *Strategii* podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-

2017 przyjęty został Uchwałą Rady Ministrów Nr 125/2014 z dnia 24.06.2014 r. W *Krajowym programie* dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach:

- organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- stanu zachowania zabytków, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
- komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Celowi głównemu przyporządkowano cele szczegółowe i kierunki działania.

1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych,
- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego*,
- wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych,
- wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,
- opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
- realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach,
- wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,
- podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków,
- merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji. Cel ten realizowany będzie poprzez:

- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa*, Faro 2005,
- budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,
- promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu,
- zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego

Zaktualizowana „Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020” jest dokumentem opracowanym przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, a przyjęta przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego w dniu 17 grudnia 2012 r. Uchwałą Nr XXIX/559/12.

Strategia określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województwa. Ustalenia zawarte w cyt. dokumencie stanowią podstawę do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa, przez co mają bezpośredni wpływ na zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego. Zakłada konieczność wyznaczenia w planie zagospodarowania przestrzennego terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego, które należy wesprzeć pakietem pomocy ułatwiającej wykorzystanie tego czynnika. Wsparcie powinno objąć, z jednej strony rewitalizację obiektów, a z drugiej, przedsiębiorczość budowaną na wykorzystaniu tego sektora, szczególnie w turystyce.

Generalnym celem „Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego” jest poprawa jakości przestrzeni województwa, systemu edukacji, rynku pracy, gospodarki oraz sfery społecznej, skutkująca wzrostem poziomu życia mieszkańców. Cel ten będzie realizowany przy pomocy celów strategicznych i operacyjnych.

W ramach celu strategicznego „Zwiększenie spójności województwa” określony został cel operacyjny „Wsparcie terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego”. Środowisko kulturowe może być dla wybranych obszarów istotnym czynnikiem aktywizacji gospodarczej i budowania lokalnych przewag konkurencyjnych. Na wielu obszarach jest ono jedynym realnym czynnikiem wzrostu.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące

kierunki działań:

- kompleksowe programy rewitalizacji i aktywizacji gospodarczej wykorzystującej walory kulturowe,
- tworzenie parków kulturowych,
- promocja terenów o wybitnych walorach kulturowych,
- odnowa obiektów dziedzictwa kulturowego.

Cel strategiczny zakładający „Zwiększenie zasobów oraz wyrównywanie potencjałów społecznych województwa” ma być realizowany poprzez cel operacyjny „Ochrona i utrwalanie dziedzictwa kulturowego”

Jednym z fundamentów kapitału społecznego jest tożsamość regionalna, otwartość na inne kultury oraz tolerancja. Bez poczucia tożsamości i znajomości własnej kultury nie można budować więzi społecznych. Rozwój społeczny, w tym tożsamość kulturowa, jest ważnym czynnikiem kształtowania konkurencyjności regionu.

Wielkopolska może być regionem, który nie tylko wspiera wewnętrzny rozwój kulturalny, ale również przyciąga jednostki kreatywne, działające w przestrzeni kultury poprzez stworzenie wizerunku regionu otwartego na mobilność idei oraz odmienne wzorce i wartości kulturowe.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- promocja kultury regionalnej,
- poprawa warunków dla utrwalania tożsamości oraz upowszechniania dorobku kultury lokalnej i regionalnej,
- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz historycznego regionu,
- wsparcie rozwoju kultury jako jednego z kreatywnych sektorów gospodarki regionu i rozwój przedsiębiorczości w tej dziedzinie,
- wzmocnienie pluralizmu kulturowego jako rozwojowej przeciwwagi dla dziedzictwa kulturowego regionu,
- stymulacja przepływu treści kulturowych (transfer międzykulturowy) oraz wewnętrznej innowacji w sferze kultury, jako niezbędnych czynników rozwoju kultury,
- zmniejszanie przestrzennych, społecznych i ekonomicznych dysproporcji w dostępie do kultury.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego sporządzony na okres perspektywiczny do roku 2020, uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XLII/628/2001 z dnia 26 listopada 2001 roku, zmieniony Uchwałą Nr XLVI/690/10 z dnia 26 kwietnia 2010 r.

W rozdz. „Uwarunkowania rozwoju przestrzennego. Uwarunkowania wewnętrzne”, pkt 18 „Kultura i dziedzictwo narodowe” podkreślono wartość tożsamości regionalnej. Oparta na tradycji regionalnej i najważniejszych cechach wyróżniających region terytorialnie, historycznie, społecznie i kulturowo jest ważnym elementem dziedzictwa kulturowego.

Omówiono wielkości zachowanej substancji zabytkowej w regionie: stanowiska archeologiczne, zabytki architektury i budownictwa, pomniki historii, parki kulturowe, wymieniając najcenniejsze, charakterystyczne dla poszczególnych epok. Podkreślono konieczność powołania nowych parków kulturowych, które mogą stanowić podstawy do sporządzenia i wdrożenia strategii promocji kultury województwa wielkopolskiego oraz mogą stać się czynnikiem dla rozwoju turystyki opartej o wartości krajobrazu i kultury. Jednym z najważniejszych elementów generujących rozwój turystyki są szlaki kulturowe. Bogata przeszłość historyczna i kulturowa Wielkopolski stwarza wiele możliwości do przeprowadzenia szlaków kulturowych, a tym samym promocji Wielkopolski w skali lokalnej, krajowej czy międzynarodowej.

W rozdz. „Kierunki zagospodarowania przestrzennego. Polityka przestrzenna”, pkt 29 „Polityka poprawy efektywności struktur przestrzennych” przedstawiono zbiór najważniejszych zasad, mających na celu uzyskiwanie optymalnych efektów w zagospodarowaniu przestrzeni. Ład przestrzenny to takie zagospodarowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne.

Ład przestrzenny można uzyskać m. in. przez:

- przestrzeganie wytycznych konserwatorskich w zakresie poszczególnych obiektów objętych ochroną jak również zasad zagospodarowania zabytkowych układów urbanistycznych,
- kontynuowanie architektury wiejskiej przy założeniu, że tradycyjny nurt architektury lokalnej regionu nie powinien mieć prawa wyłączności, ale

powinien stanowić ważny wyróżnik dla zachowania regionalnej specyfiki. Na terenach szczególnie cennych krajobrazowo należy unikać realizacji projektów odległych stylistycznie, pochodzących z kulturowo odmiennych regionów,

- ochronę krajobrazu, szczególnie w rejonach o najwyższych walorach przyrodniczych i kulturowych.

Dla kształtowania przestrzeni miejskich przyjęto m.in. następujące zasady:

- ochrona dziedzictwa kulturowego, tożsamości i tradycyjnych elementów środowiska miejskiego, takich jak: zabytkowe dzielnice, budynki, dominanty przestrzenne, panoramy, tereny zielone i tereny otwarte; respektowanie zaleceń wynikających z przepisów ochronnych i poszerzanie ochrony prawnej,
- wykorzystywanie atutów wynikających z ukształtowania terenu, osi widokowych, dominant przestrzennych, panoram,
- podnoszenie wymogów architektonicznych, szczególnie w stosunku do obiektów realizowanych na obszarach śródmieść oraz w pobliżu terenów o najwyższych walorach kulturowych i przyrodniczych,
- podejmowanie opracowań planistycznych dotyczących rewaloryzacji przestrzeni miejskich.

Dla kształtowania obszarów wiejskich przyjęto m. in. następujące zasady:

- ochrona charakterystycznych układów ruralistycznych oraz zespołów sakralnych, pałacowo-parkowych, folwarków, ochrona zabytkowych budynków mieszkalnych, gospodarczych, wiatraków, remiz, szkół, kuźni, młynów, gorzeln i innych elementów specyficznych dla architektury wiejskiej np. kapliczek i krzyży,
- poszanowanie kształtowanej tradycyjnie różnorodności form osadnictwa wiejskiego w poszczególnych rejonach,
- twórcze wykorzystywanie wzorców architektury lokalnej przy formułowaniu warunków dla projektowanej zabudowy, odwoływanie się do architektury regionalnej Wielkopolski, preferowanie rodzimych materiałów budowlanych oraz tradycyjnych elementów małej architektury.

W punkcie 31. „Ochrona i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego” wymieniono najważniejsze nurty działania, mające na celu osiągnięcie optymalnego stanu środowiska kulturowego:

- ochrona istniejących zasobów materialnych i duchowych,
- kreowanie nowych jakości w obrębie poszczególnych dziedzin

składających się na kulturę, a zwłaszcza kreowanie nowej przestrzeni,

- kształtowanie świadomości – upowszechnianie wiedzy o środowisku kulturowym Wielkopolski wśród mieszkańców regionu, kraju i za granicą.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego szczególne znaczenie ma ochrona obszarowa, a więc ochrona całych układów przestrzennych miast i wsi, ochrona krajobrazów kulturowych w parkach kulturowych i w strefach kulturotwórczych, szlaków kulturowych oraz pojedynczych obiektów.

Najważniejsze działania w ramach ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego w ramach planowania przestrzennego to:

- zwiększenie nakładów na ochronę dziedzictwa kulturowego, zarówno w budżecie państwa, jak i budżetach samorządowych,
- wpisanie do rejestru zabytków wszystkich zachowanych założeń i układów urbanistycznych,
- poszerzenie ewidencji zasobów dziedzictwa kulturowego województwa wielkopolskiego. Konieczne jest umożliwienie publicznego dostępu do ewidencji w formie elektronicznej,
- dalsze prowadzenie archeologicznych badań osadniczych,
- wzbogacanie dokumentacji dotyczącej obiektów dziedzictwa kulturowego, w szczególności: opisów, szkiców, map i opracowań obiektów oraz digitalizacji danych i ich udostępnianie w formie elektronicznej,
- promocja szlaków kulturowych, parków kulturowych, pomników historii, a także obiektów wpisanych na listy dziedzictwa europejskiego,
- podnoszenie wizerunku województwa jako produktu turystycznego, poprzez prawidłową informację turystyczną w celu dotarcia do określonych atrakcji turystycznych.

W podpunkcie 31.1.1. „Ochrona układów urbanistycznych i ruralistycznych” wymieniono elementy, które jej podlegają: rozplanowanie ulic, rynków i placów miejskich, parametry kwartałów, pasma zieleni, dominanty przestrzenne, panoramy, osie widokowe oraz wszelkie formy specyficznej zabudowy miejskiej. Ochrona układów przestrzennych, urbanistycznych i ruralistycznych powinna być rozpatrywana wraz z nawarstwieniami kulturowymi w których obecna jest cała sekwencja dziejów. Jest to działanie niezbędne dla zachowania ciągłości historycznej tworzenia się sieci osadniczej.

Sprzymierzeńcem systemowych działań wspierających może się stać aspekt ekonomiczny w postaci korzyści gospodarczych uzyskiwanych z turystyki

na terenach o atrakcyjnych i zadbanych śródmieściach – pojedynczych wybitnych obiektach z historycznym tłem kulturowym, nadającym całości oczekiwany klimat.

Podobny system powinien objąć również układy ruralistyczne. Ochrona kompleksowa architektury wiejskiej jest możliwa do zrealizowania na terenach, których głównym motorem rozwoju stanie się turystyka. Właściwą formą ochrony jest adaptowanie zabytkowych obiektów architektury wiejskiej na obiekty rekreacji indywidualnej. Najwartościowsze obiekty, dla których nie da się zapewnić ochrony w istniejących zespołach zabudowy, powinny się znaleźć w skansenach. Z uwagi na brak możliwości przetrwania wszystkich zabytków architektury wiejskiej, niezbędne jest systematyczne dokumentowanie obiektów o wartościach historycznych i estetycznych.

W punkcie 31.3. „Promowanie świadomości regionalnej Wielkopolski” uznano, że do zaistnienia Wielkopolski jako regionu atrakcyjnego kulturowo, niezbędne jest intensywne promowanie wiedzy o środowisku kulturowym regionu. Działania na rzecz promowania świadomości regionalnej Wielkopolski mają na celu pobudzenie aktywności lokalnych środowisk, przywrócenie etosu wielkopolskiego oraz pielęgnowanie regionalizmu, tzw. „małych ojczyzn”, m.in. poprzez:

- promowanie gwary, obyczajów, potraw, strojów, lansowanie folklorystycznych zespołów tanecznych,
- kształtowanie otwartości wobec innych mniejszości i kultur, prezentowanie ich dorobku kulturowego,
- organizowanie jarmarków, pokazów tradycyjnego rzemiosła, konkursów związanych z tematyką regionalną.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2017-2020 przyjęty został Uchwałą Nr XXXVIII/901/17 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 listopada 2017 r. (Dz. Urz. Województwa Wielkopolskiego z dnia 06.12.2017 r., poz. 8118).

Myślą przewodnią opracowania *Programu* było uznanie potrzeby zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego jako ważnego czynnika wpływającego na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej. Program określił stan, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami, wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń organizacyjnych,

finansowych, edukacyjnych i promocyjnych.

W przyjętym dokumencie określone zostały główne cele, którym przyporządkowano kierunki działania:

1. Poprawa stanu zabytków poprzez podjęcie działań mających na celu poprawę ich zachowania,
  - realizacja prac remontowych, renowacyjnych, konserwatorskich obiektów zabytkowych,
  - opieka nad zabytkami archeologicznymi.
2. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
  - monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
3. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych,
  - promocja dziedzictwa lokalnego,
  - wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych.
4. Włączanie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego Wielkopolski do działań edukacyjnych,
  - upowszechnianie wiedzy o regionie.
5. Prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne,
  - propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami,
  - włączenie zabytków w procesy gospodarcze.
7. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych,
  - udostępnianie obiektów zabytkowych,
  - wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

CHODÓW

KOŚCIÓŁ FILIALNY P. W. PODWYŻSZENIA ŚW. KRZYŻA, drew., XVI / XVII w.

Rejestr zabytków nr 928/Wlkp/A z dnia 08.07.1967 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWO - FOLWARCZNY:

a. pałac, mur., 1852 r.,

Rejestr zabytków nr A-296/38 z dnia 14.05. 1984 r.

b. oficyna, mur., pocz. XX w.,

Rejestr zabytków nr A-296/38 z dnia 14.05. 1984 r.

c. park, 2 poł XIX w.,

Rejestr zabytków nr A-400 z dnia 08.07.1967 r.

d. łaźnia, ob. poczta, mur., pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A-297/39 z dnia 14.05.1984 r.

DOMANIKÓW**ZESPÓŁ PAŁACOWO – FOLWARCZNY:**

a. pałac, mur., 1872 r.,

Rejestr zabytków nr A-298/40 z 14 maja 1984 r.

b. park, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-298/40 z 14 maja 1984 r.

DZIERZBICE

KOŚCIÓŁ PAR. P. W. ŚW. MIKOŁAJA, mur., 1798 r., przebud. 1845 r., 1903 r.,

Rejestr zabytków nr 929/Wlkp/A z dnia 11.07. 1967 r.

ZESPÓŁ DWORSKO - FOLWARCZNY:

a. dwór, mur., 1 poł. XIX w., rozbud. ok. 1870 r.,

Rejestr zabytków nr A-250/403 z dnia 11.07. 1967 r.

b. oranżeria, 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr A-299/41 z dnia 14.05.1984 r.

c. park, XIX w.,

Rejestr zabytków nr A-251/404 z dnia 11.07. 1967 r.

d. dom dla służby, mur., ok. 1877 r.,

Rejestr zabytków nr A-299/41 z dnia 14.05. 1984 r.

e. budynek gospodarczy, mur., 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr A-299/41 z dnia 14.05. 1984 r.

f. gorzelnia, mur., 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr A-299/41 z dnia 14.05. 1984 r.

g. brama na teren gospodarstwa, mur., 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-299/41 z dnia 14.05. 1984 r.

h. czworak (obiekt nie zidentyfikowany w terenie)

Rejestr zabytków nr A-299/41 z dnia 14.05. 1984 r.

KOSERZ**ZESPÓŁ DWORSKO - PARKOWY:**

a. dwór, mur., ok. 1880 r., rozbud. 1910 r.,

Rejestr zabytków nr A-389/131 z dnia 14.03. 1986 r.

b. park, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-389/131 z dnia 14.03. 1986 r.

NIWKI**ZESPÓŁ DWORSKO - FOLWARCZNY:**

a. dwór, mur., 1870 – 1880 r.,

Rejestr zabytków nr A-300/42 z dnia 14.05. 1984 r.

b. park, 1870 – 1880 r.,

Rejestr zabytków nr A-300/42 z dnia 14.05. 1984 r.

c. stajnia - wozownia, ob. magazyn, mur., 1870 – 1880 r.,

Rejestr zabytków nr A-300/42 z dnia 14.05. 1984 r.

d. spichlerz, mur., 1870 – 1880 r.,

Rejestr zabytków nr A-300/42 z dnia 14.05. 1984 r.

e. sieczkarnia, ob. magazyn, mur., 1889 r.

Rejestr zabytków nr A-300/42 z dnia 14.05. 1984 r.

RDUTÓW

KOŚCIÓŁ PAR. P. W. ŚW. JANA CHRZCICIELA, mur., 1800 r.

Rejestr zabytków nr 930/Wlkp/A z dnia 18.07.1967 r.

WIATRAK KOŻLAK, drewn., XVIII w.

Rejestr zabytków nr A-372/42 z dnia 10.12. 1984 r.

TURZYNÓW

PARK DWORSKI, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A-301/43 z dnia 14.05. 1984 r.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków**ALEKSANDRÓW**

KAPLICZKA, mur., 1946.

ZAGRODA NR 8:

a. dom, mur., 1924,

b. obora, mur., 1924.

CHODÓW

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA FILIALNEGO P. W. PODWYŻSZENIA ŚW. KRZYŻA:

- a. kościół, drewn., XVI / XVII,
- b. cmentarz przykościelny,
- c. grobowiec Jasiukowiczów, mur., XIX.

KAPLICZKA, mur., 1936 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWO - FOLWARCZNY:

- a. pałac, mur., 1852,
- b. oficyna, mur., pocz. XX,
- c. oranżeria, ob. Urząd Gminy, mur., pocz. XX,
- d. park, 2 poł XIX,
- e. stajnia, mur., 1895,
- f. stajnia, ob. bukaciarnia, mur., 1914,
- g. obora, mur., 1890,
- h. obora, mur., 1914,
- i. stodoła, ob. mieszalnia pasz, mur., 1895,
- j. budynek gospodarczy, mur., 1892,
- k. cielętnik, mur. 1912,
- l. pralnia, ob. Poczta, mur., pocz. XX,
- ł. kuźnia - rymarnia, ob. stolarnia, mur., 1875,
- m. warsztaty, mur., 1892,
- n. wieża ciśnień, mur., 1891.

CZERWONKA

KAPLICZKA, mur. 1947 r.

DŁUGIE

DOM NR 4, drewn., 1932.

DOM NR 7, drewn., 2 poł. XIX.

DOM NR 23, mur., I. 30 XX w.

DOM NR 26, mur., I. 30 XX w.

DOMANIKÓW

ZESPÓŁ PAŁACOWO – FOLWARCZNY:

- a. pałac, mur., 1872,
- b. park, 2 poł. XIX,
- c. stodoła, mur. - drewn., 1880,
- d. spichlerz, ob. magazyn, mur., 1880.

DZIERZBICE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P. W. ŚW. MIKOŁAJA:

- a. kościół, mur., 1798, przebud. 1845, 1903,

- b. brama - dzwonnica, mur., 2 poł. XIX,
- c. kostnica, mur., 1 poł. XX,
- d. cmentarz przykościelny, XVIII,
- e. plebania, mur., 2 poł. XIX,
- f. budynek gospodarczy, pocz. XX.

ZESPÓŁ CMENTARZA KATOLICKIEGO:

- a. cmentarz, 1 poł. XIX,
- b. kaplica grobowa Walewskich, mur., 1889,
- c. brama, mur. - żel., pocz. XX.

ZESPÓŁ PAŁACOWO - FOLWARCZNY:

- a. pałac, mur., 1 poł. XIX, rozbud. ok. 1870,
- b. oranżeria, ob. magazyn, 2 poł. XIX,
- c. brama, mur., 2 poł. XIX,
- d. park, XIX.
- e. rządówka, ob. dom, mur., ok. 1877,
- f. stajnia z wozownią, mur., 2 poł. XIX,
- g. obora, mur., 1942,
- h. obora, mur., 1942,
- i. spichlerz, ob. magazyn, mur., 1891,
- j. spichlerz, ob. słodownia, mur., 1930,
- k. śrutownik, mur., 1922,
- l. magazyn nasion, mur., 1889,
- ł. gorzelnia, mur., 2 poł. XIX,
- m. brama na folwark, mur., 2 poł. XIX.
- n. ogrodzenie, mur., 2 poł. XIX.

KALEŃ

KAPLICZKA, mur., 1945.

ZESPÓŁ DWORSKI:

- a. dwór, drewn., 4 ćw. XIX,
- b. park, 2 poł. XIX.

KOCEWIA DUŻA

KAPLICZKA, mur., 1946,

SZKOŁA, mur., l. 30 XX.

DOM NR 1, mur., 1919.

DOM NR 2, mur., 1921.

DOM NR 4, mur., l. 30 XX w.

DOM NR 18, mur., l. 20 XX w.

DOM NR 21, drew., 1908.

DOM NR 25, drew., ok. 1910.

KOCEWIA MAŁA

DOM NR 4, mur., ok. 1930.

DOM NR 5, mur., ok. 1930.

DOM NR 8, mur., ok. 1930.

KOSERZ

KAPLICZKA, mur., 1946.

ZESPÓŁ DWORSKO - PARKOWY:

a. dwór, mur., ok. 1880, rozbud. 1910,

b. park, 2 poł. XIX,

c. czworak, mur., ok. 1920.

NIWKI

KAPLICZKA, mur., XIX/XX.

ZESPÓŁ DWORSKO - FOLWARCZNY:

a. dwór, mur., 1870 - 1880,

b. park, 1870 - 1880,

c. budynek inwentarski, mur., k. XIX,

d. stajnia - wozownia, ob. magazyn, mur., 1870 - 1880,

e. spichlerz, mur., 1870 - 1880,

f. sieczkarnia, ob. magazyn, mur., 1889,

g. ośmiorak, mur., k. XIX.

PNIEWO

KAPLICZKA, mur., 1934, odbud. 1946.

ZAGRODA NR 4:

a. dom, mur., 1936,

b. obora, mur, 1928.

ZAGRODA NR 13:

a. dom, mur., 1930 - 1934,

b. obora, mur., 1934,

c. piwnica, mur., 1934.

RDUTÓW

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P. W. ŚW. JANA CHRZCICIELA:

a. kościół, mur., 1800,

b. kaplica, mur., ok. 1896,

- c. brama, mur., k. XIX,
  - d. plebania, mur., ok. 1897,
  - e. budynek inwentarski, mur., 1896.
- CMENTARZ KATOLICKI, 1poł. XIX.
WIATRAC KOŻLAK, drew., XVIII.

STUDZIEŃ

ZESPÓŁ DWORSKO - PARKOWY:

- a. dwór, mur., ok. poł. XIX,
- b. park, 2 poł. XIX.

TURZYNÓW

ZESPÓŁ DWORSKO - FOLWARCZNY:

- a. dwór, mur., k. XIX,
- b. park, 2 poł. XIX,
- c. stodoła, ob. magazyn, mur., 1920,
- d. spichlerz, ob. magazyn, mur., 1939,
- e. gorzelnia, ob. budynek administracyjny i magazyn, mur., 1939,
- f. dziesięciorak, mur., 1909.

WEWIERZ

DWÓR, mur., 1926.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

W kościele par. p.w. św. Jana Chrzciciela w Rdotowie do rejestru zabytków pod nr B-64/222 wpisane zostało wyposażenie (10 pozycji) na podstawie decyzji z dnia 27.09.1973 r. W skład wyposażenia wchodzi m.in. ołtarz główny z 1 poł. XIX w., ołtarz boczny z 1800 r., krucyfiksy, barokowa chrzcielnica z k. XVIII w., ambona z 1800 r.

Wyposażenie kościoła par. p.w. św. Mikołaja w Dzierzbicach wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr B-59/24 na podstawie decyzji z dnia 10.11.1970 r. (8 pozycji). W skład wyposażenia wchodzi m.in. dwa ołtarze boczne z 1798 r., klasycystyczna ambona, chrzcielnica z k. XVIII w., kropielnica z XV w.

Z wyposażenia kościoła fil. p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Chodowie do rejestru zabytków pod nr 347/Wlkp/B decyzją z dnia 01.12.1985 r. wpisana została płyta nagrobna Barbary z Kotowa. Płyta wykonana z piaskowca, umieszczona w północnej ścianie kruchty.

Decyzją z dnia 10.11.1970 r. pod numerem rejestru B-58/25 wpisano

wyposażenie kaplicy grobowej Walewskich na cmentarzu parafialnym (drzwi zewnętrzne, lampka wieczna z 2 poł. XIX w.).

Do rejestru zabytków pod nr B-57/26 decyzją z dnia 10.11.1970 r. wpisane zostało również wyposażenie pałacu w Dzierzbicach (taras z pięcioma kolumnami, wazonami i balustradą) oraz wazon na postumencie i posąg Flory w parku.

Zabytki ruchome zachowane w stanie zadowalającym, poza obiektami w Dzierzbicach. Taras z kolumnami zniszczony, zawilgocony, balustrada zachowana szczątkowo, wazon na postumencie z licznymi ubytkami, posąg Flory nie istnieje.

6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Na terenie gminy Chodów nie występują układy urbanistyczne i ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków. Nie utworzono również parków kulturowych. Z obszarowych wpisów do rejestru zabytków wymienić należy parki dworskie i pałacowe w miejscowościach: Chodów, Domaników, Dzierzbice, Koserz, Niwki, Turzynów.

6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk,

pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Chodów nie ma zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Chodów nie zewidencjonowano stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej.

6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.

Obszar gminy Chodów został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej

aktualnej wiedzy o terenie.

Poniżej zaprezentowano tabelkę prezentującą zasoby dziedzictwa archeologicznego z terenu gminy Chodów z uwzględnieniem podziału na fakty osadnicze:

Stanowiska archeologiczne	Grodziska	Cmentarzyska	Osady	Inne	Ogółem
Ilość stanowisk archeologicznych ogółem	0	1	265	0	266
Ilość stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków	0	0	0	0	0

Opracowano na podstawie: „Raport o stanie zabytków gminy Chodów” z 2004 r. oraz danych z archiwum WUOZ w Poznaniu

Obszar gminy Chodów jest słabo urozmaicony pod względem fizjograficznym. Część wschodnią gminy zajmuje Wysoczyzna Kutnowska. Charakteryzuje się ona równiną powierzchnią, pokrytą dobrego rodzaju glebami (gleby brunatne i czarnoziemy). Zachodnią część gminy zajmuje natomiast Wysoczyzna Kłodawska. Widocznym elementem rzeźby terenu w zachodniej części gminy jest dolina rzeki Rgilewki, zajęta przez słabsze gleby i użytki zielone.

Stanowiska archeologiczne występują z reguły w pobliżu cieków wodnych lub ich bezpośrednim sąsiedztwie oraz na wyniesieniach terenu. Na interesującym nas obszarze dominuje osadnictwo kultur neolitycznych, kultury łużyckiej i kultury przeworskiej i wczesnego średniowiecza. Najstarszymi śladami osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy są obozowiska z okres mezolitu (środkowa epoka kamienia), których ślady dotrwały do naszych czasów w postaci pojedynczych znalezisk narzędzi krzemienych (mikrolitów).

Od tego czasu obszar ten był nieprzerwanie zasiedlany (osadnictwo grupuje się głównie wzdłuż cieków wodnych, na terenach zajmowanych i dziś przez współczesne wsie), o czym świadczą znaleziska z następných epok, poczynając od neolitu - młodszej epoki kamienia aż do czasów współczesnych. Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp.

Wszystkie te nowości na ziemi polskiej przyniosła ludność kultury ceramiki wstęgowej rytej, która dotarła tu z terenów naddunajskich poprzez Bramę Morawską. Ludność ta osiedlała się głównie na terenach o najlepszych glebach, na których uprawiała pszenicę, jęczmień, proso (prawdopodobnie metodami kopieniaczymi, za pomocą kamiennych i rogowych motyk). Ze zwierząt domowych hodowała krowy, owce, kozy i świnie.

W połowie IV tysiąclecia przed naszą erą na obszarze Niżu Europejskiego utworzyła się kultura pucharów lejkowatych. Ludność kultury pucharów lejkowatych zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmywnych wzniesień. Charakterystyczną cechą tej kultury w zakresie obrządku pogrzebowego były monumentalne grobowce megalityczne („kujawskie”) w postaci długiego (do 130 m), trójkątnego (o podstawie do 15 m) kopca obstawionego wielkimi kamieniami. Pochówki w obudowie kamiennej znajdowały się pod nasypem grobowca. Osadnictwo ludności kultury pucharów lejkowatych z terenu dzisiejszej gminy Chodów odnajdujemy między innymi w okolicach miejscowości Kocewia Duża.

Prawie równolegle rozwijała się kultura amfor kulistych, będąca kontynuacją kultur wstęgowych i przejmująca wiele cech od kultury pucharów lejkowatych. Dotychczas odnalezione osady tej kultury charakteryzowały się małą ilością domów o konstrukcji słupowej zbudowanych na planie nieregularnego czworokąta. Czasami również w formie ziemianki. Groby ludności kultury amfor kulistych najczęściej występują w formie skrzyń z kamieni, przykrytych ziemnym nasypem. Wewnątrz znajdowano ozdoby, naczynia. Wiele pochówków zawiera również szczątki zwierząt, głównie bydła z obciętymi rogami.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. Wzrost osadnictwa widoczny jest w środkowym i późnym okresie epoki brązu. Zaczęła się wówczas rozwijać na ziemiach polskich kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. Ludność kultury łużyckiej prowadziła osiadły tryb życia, a system gospodarczy tej kultury, jak się przypuszcza, był wielokierunkowy. Posługiwano się sprzężajnym radłem, a mniejsze pola obrabiano za pomocą motyk rogowych, zboże sprząłano sierpem brązowym. Zmarłych palono na stosie, a ich szczątki składano do popielnic, które

zakopywano w ziemi wraz z przystawkami i darami grobowymi. Znacznemu upowszechnieniu uległy wyroby brązowe, zarówno ozdoby, jak i narzędzia, które wytwarzano na miejscu.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się na ziemiach polskich epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne. W pierwszym okresie epoki żelaza (okres halszacki 650-400 p.n.e.) kultura łużycka przeżywa swój największy rozkwit i posiada szerokie kontakty z resztą Europy. Powstają wówczas grody typu Biskupin. Pod koniec okresu halszackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytnim wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Podniesienie się poziomu wód gruntowych, spowodowane zmianami klimatycznymi, wypiera osadników z ich dotychczasowych siedlisk. Osłabione w ten sposób osadnictwo łużyckie jest stopniowo podbijane lub kolonizowane przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską. Trudno jest stwierdzić, czy proces ten miał charakter zbrojnej agresji, czy odbywał się w sposób pokojowy poprzez asymilację miejscowej ludności i przybyłej z Pomorza nowej grupy osadniczej. Różnice między obydwoma kulturami widoczne są przede wszystkim w formach grobów oraz kształtach i ornamentyce naczyń i przedmiotów metalowych.

Osadnictwo kultury łużyckiej reprezentowane jest między innymi przez osady odnajdywane na terenie całej gminy, przede wszystkim w dorzeczu rzeki Rgilewki.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednoczenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Na terenie ziem polskich wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski 150 p.n.e. – 25 n.e.). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich (I-IV w. n.e.). Ludność kultury przeworskiej prowadziła osiadły tryb życia, zamieszkując osady otwarte. Podstawę gospodarki stanowiła uprawa roli w połączeniu z hodowlą zwierząt, wśród których dominowało bydło rogate. Rozwijały się również inne gałęzie wytwórczości, szczególnie hutnictwo i kowalstwo, m. in. ze względu na duże zapotrzebowanie na broń i narzędzia. Dość często wytop żelaza i wyrób z nich gotowych przedmiotów odbywał się w pobliżu osad. Charakterystyczny był

obrządek pogrzebowy kultury przeworskiej. Całość wyposażenia zmarłego palono wraz ze zwłokami na stosie, a naczynia składane do grobów celowo rozbijano. Ślady osadnictwa z czasów rzymskich (pierwsze wieki naszej ery – kultura przeworska) znajdują się na terenie całej gminy, a zwłaszcza w okolicach miejscowości Długie, Kocewia Duża, Kaleń Mała i Rdutów. Natomiast cmentarzysko związane z tym okresem dziejów zlokalizowano w okolicach miejscowości Rdutów.

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów ziem polskich przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego na ziemiach polskich.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Początkowe fazy tego okresu charakteryzują się wyraźnym regresem w zakresie kultury materialnej. Pojawia się nowy system gospodarki żywnościowej – przemienno-ugorowej uprawy zbóż ozimych i jarych. Szeroko stosowana jest sprzężajna obróbka roli. Pojawia się na szeroką skalę proso. W hodowli wzrasta rola świni przy zmniejszeniu stad bydła rogatego i koni. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Osady miały niewielkie rozmiary, chaty miały konstrukcję zrębową, wykorzystywano też kwadratowe ziemianki i półziemianki.

Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załężki przyszłych miast. Widocznych jest kilka faz powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego.

Według ocen archeologów, grodziska te były zamieszkałe przez człowieka od IX do XI wieku, czyli pod koniec wczesnego średniowiecza. Czasy te to okres przedpiastowski i wczesnopiastowski. W okresie przedpiastowskim trwał jeszcze

zwyczaj ciałopalenia, ale około X wieku obrządek ten ustąpił miejsca pochówkowi szkieletowemu.

Zespoły osadnicze związane z okresem średniowiecza są najliczniej reprezentowanymi na terenie gminy Chodów. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości, stąd koncentracja osadnictwa średniowiecznego w rejonie większości miejscowości. Na szczególną uwagę zasługują osady w okolicach miejscowości Kocewia Duża i Kaleń Mała.

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne są obiektami dziedzictwa szczególnie narażonymi na zniszczenie. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Stan zachowania stanowisk archeologicznych na terenie gminy Chodów wynika w dużej mierze z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa, ale także ze zniszczeń wywołanych przebudową w dawnych czasach.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są przede wszystkim:

- inwestycje budowlane i przemysłowe, zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa i rozbudowa dróg na terenie gminy oraz dróg dojazdowych do pól,
- rozbudowa sieci wodociągowych i kanalizacyjnych,
- wszelkiego typu eksploatacje zasobów naturalnych.

Istotnym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest także działalność rolnicza, a zwłaszcza głęboka orka. Natomiast najlepiej zachowane

są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Gmina Chodów obejmuje obszar 77,97 km² i jest gminą typowo rolniczą. Użytki rolne stanowią 89 %, a użytki leśne około 6% obszaru gminy.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrożają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawastrzeń kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Koninie.

7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

7.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Chodów uchwalone zostało przez Radę Gminy Uchwałą Nr XX/103/01 z dnia 19 marca 2001 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W dokumencie przedstawiono obszary i obiekty objęte ochroną konserwatorską oraz wnioski konserwatorskie:

- 1) wszelkie prace, m.in. remonty, rozbudowy, przebudowy, rozbiórki, podziały geodezyjne, zmiany zagospodarowania terenu, prowadzone w obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymagają zgody wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- 2) zmiany zagospodarowani, podziały geodezyjne oraz prace remontowe prowadzone w obiektach podlegających ochronie konserwatorskiej wymagają uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- 3) wszelka działalność inwestycyjna w strefach „OW” obserwacji archeologicznej może być prowadzona pod nadzorem konserwatorskim, w związku z tym inwestor zobowiązany jest do powiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o terminie rozpoczęcia prac, z co najmniej dwutygodniowym wyprzedzeniem.

7.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Gmina Chodów nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu całej gminy. Obowiązują następujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów na terenie gminy, które zawierają zapisy uwzględniające ochronę zabytków:

I. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości Chodów, gmina Chodów – Uchwała nr VI/29/07 Rady Gminy w Chodowie z dnia 23 marca 2007 roku

art. 6.1. Ustala się ochronę dóbr kultury, zwanych dalej zabytkami:

- 1) wpisanych do rejestru zabytków,
- 2) zakwalifikowanych do wprowadzenia do gminnej ewidencji dóbr kultury.

Na obszarze objętym planem ustala się ochronę archeologicznego dziedzictwa kulturowego.

W Chodowie znajdują się obiekty wpisane do rejestru zabytków, objęte ścisłą ochroną konserwatorską, tj.:

- a) zespół pałacowo-folwarczny,
- b) zespół kościoła filialnego p.w. Podwyższenia Krzyża.

2. W przypadku podejmowania decyzji związanych zabudowaniem i zagospodarowaniem ww. zespołów, a wymagających prac ziemnych, należy je prowadzić w obecności archeologa. Tylko on stwierdza występowania obiektów archeologicznych i podejmuje właściwe działania w celu ich dokumentowania. Wiąże się to z koniecznością zlecenia przez inwestora prac archeologicznych

uprawnionemu archeologowi lub jednostce archeologicznej, na które WWKZ – Kierownik Delegatury w Koninie wydaje pozwolenie – przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych.

3. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek uzgadniania z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków – Kierownikiem Delegatury w Koninie wszelkich prac ziemnych związanych z zabudowaniem lub zagospodarowaniem terenu w granicach strefy konserwatorskiej, celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych.

4. Ustala się w planie strefy ochrony konserwatorskiej dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków dla:

- zespołu pałacowo-folwarcznego: pałac z 1852 r., oficyna z pocz. XX w. i park krajobrazowy z 2 poł. XIX w., oranżeria pocz. XX w., - wpisany do rejestru zabytków na mocy decyzji nr A-296/38 z dnia 14.05.1984 r.,

- zespołu folwarcznego: stajnia 1895 r., stajnia – obecnie bukaciarnia 1914, obora 1890 r., obora 1912 r., obora 1914 r., stodoła – obecnie mieszalnia pasz 1895 r., bud. gosp. - obecnie magazyn 1892 r., bud. gospodarczy – obecnie biura 1892 r., pralnia – obecnie poczta pocz. XX w., kuźnia – rymarnia, ob. stolarnia 1875 r., warsztaty 1892 r., wieża ciśień 1891 r.

- zabudowań znajdujących się na terenie oznaczonym symbolem RU-1 i U-2.

- zespołu kościoła filialnego p.w. Podwyższenia Św. Krzyża: kościół drewniany XVII/XVII w., cmentarz przykościelny i grobowiec rodziny Jasiukowiczów XIX w. - wpisano do rejestru decyzją nr A-246/343 z 08.07.1967 r.

5. Dopuszcza się zmianę przeznaczenia obiektów zabytkowych w zespole pałacowo-parkowym pod warunkiem:

1) zmiany funkcji nawiązujących do tradycji miejsca, tj.: administracji, mieszkalnictwa, pensjonatów, hoteli, usług związanych z wypoczynkiem, gastronomią, kulturą, opieką społeczną, dydaktyką i oświatą oraz kultu religijnego,

2) funkcje wykluczone: inne niż wymienione w punkcie 1,

3) obowiązuje kompleksowa rehabilitacja zabudowy oraz terenów otaczających,

4) obowiązuje zachowanie i odtworzenie historycznych układów architektoniczno-przestrzennych oraz usunięcie elementów zagospodarowania i użytkowania zniekształcających historyczne założenia pałacowe,

5) zagospodarowanie zespołu zabytkowego może być wykonane na zasadzie rekonstrukcji układu historycznego,

- 6) na terenach sąsiadujących z zabytkami dopuszcza się budowę nowych obiektów, w odległości mniejszej od 25 m od granic zabytkowego parku – po uzyskaniu akceptacji właściwego konserwatora zabytków,
- 7) nie dopuszcza się wtórnych podziałów terenów zespołów dworsko-parkowych w celu tworzenia odrębnych nieruchomości,
- 8) obowiązuje zapewnienie miejsc parkingowych na potrzeby mieszkańców i użytkowników w granicach lokalizacji lub poza nią, stosownie do przepisów szczegółowych.

Art. 24. 1. Dla terenów parków zabytkowych i usytuowanych w ich obrębie obiektów kubaturowych (pałaców, dworów i in., wpisanych do rejestru zabytków, objętych ochroną przyrody i ochroną konserwatorską) określa się funkcję zieleni parkowa, oznaczoną na rysunku planu symbolem ZP i ustala się:

- 1) w zakresie uzbrojenia terenu obowiązuje ustalenia art. 12
- 2) obowiązuje zabezpieczenie miejsc parkingowych na potrzeby mieszkańców i użytkowników terenów w granicach własnej działki lub na innych parkingach,
- 3) ustala się zasady ochrony prawnej dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków, zlokalizowanych w miejscowości Chodów (patrz ustalenia w art. 6),
- 4) nie dopuszcza się przekształceń zabudowy oraz sposobu użytkowania parków bez zgody konserwatora zabytków. Obowiązuje rekonstrukcja dawnych założeń parkowych, ochrona drzewostanu oraz ich pielęgnacja.
- 5) nie dopuszcza się podziałów parków zabytkowych w celu tworzenia odrębnych nieruchomości.

II. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części miejscowości Domaników, gmina Chodów – Uchwała nr VI/33/07 Rady Gminy w Chodowie z dnia 23 marca 2007 roku

art. 5.1. Dla terenów zabudowy przeznaczonych pod działalność gospodarczą, oznaczonych na rysunku planu symbolem RU-OK, znajdujących się w strefie ochrony konserwatorskiej, ustala się:

- 1) przeznaczenie zasady zagospodarowania terenu i zasady kształtowania zabudowy,

Przedmiotowy teren leży w strefie ochrony konserwatorskiej zespołu pałacowo-folwarcznego, wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-298/50 z dnia 14 maja 1984 r.

Na terenach objętych ochroną konserwatorską wszelkie zamierzenia inwestycyjne dotyczące zabytków, ich użytkowania itp. wymagają wyprzedzającego zgłoszenia do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

Dotyczy to także robót mogących zeszpeciwić otoczenie zabytku lub widok na zabytek, a także robót, które mogą naruszać skomponowany, ustalony tradycją układ terenu.

W przypadku podejmowania inwestycji związanych z zabudową terenu lub zagospodarowaniem zabytkowych zespołów, a wymagających wykonania prac ziemnych, należy je prowadzić w obecności archeologa.

Dopuszcza się zmianę przeznaczenia obiektów zabytkowych w następujących przypadkach:

a) funkcja dopuszczalna – nawiązując do tradycji miejsca tj. mieszkalnictwo, pensjonaty, hotele, usługi związane z wypoczynkiem, gastronomią, kulturą, opieką społeczną, dydaktyką i oświatą, kultem religijnym oraz działań inwestycyjnych związanych z gospodarką rolną.

b) funkcje wykluczone – inne niż wymienione w pkt 1.

Obowiązuje zapewnienie miejsc parkingowych na potrzeby mieszkańców i użytkowników terenu w granicach lokalizacji lub poza nią, stosownie do przepisów szczegółowych,

2) Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek uzgadniania z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków – Kierownikiem Delegatury w Koninie wszelkich prac ziemnych związanych z zabudowaniem lub zagospodarowaniem terenu w granicach strefy konserwatorskiej, celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych.

Inwestycje na terenie gminy Chodów, na obszarach, dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wykonywane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, które uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Pośród najcenniejszych zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków najlepiej zachowane są obiekty będące własnością Kościoła, pozostałe prezentują zróżnicowany stan zachowania – od dobrego po wymagające prac remontowych i rewitalizacyjnych. Wśród nich można wyróżnić:

ZESPOŁY REZYDENCJONALNO-PARKOWE I FOLWARCZNE

W przeszłości tworzące charakterystyczne wyznaczniki wiejskiego

krajobrazu kulturowego, po drugiej wojnie światowej w większości uległy znacznej destrukcji. Oddzielone od naturalnego zaplecza, jakim były majątki ziemskie, pozbawione autentycznych gospodarzy, najczęściej popadały w ruinę. Jedynie nieliczne przetrwały w stanie nie pogorszonym. Zmiany ustrojowe częściowo odmieniły losy tych kompleksów, pozwalając na przeprowadzenie zabiegów rewitalizacyjnych, przywracających bądź pierwotną funkcję, bądź też wprowadzając do tych zespołów nowe formy użytkowe.

CHODÓW

Wieś o średniowiecznym rodowodzie, do XVII w. stanowiła własność kościelną, następnie rodu Chodowskich herbu Sulima. Kolejnymi właścicielami była rodzina Jastrzębskich, Jeziorańskich, a od 1839 r. Herman Otto von Treskov, który w 1852 r. ufundował pałac chodowski. W 1897 r. majątek zakupił Ignacy Jasiukowicz, którego spadkobierca, syn Stanisław, działacz polityczny i poseł, a w czasie okupacji hitlerowskiej wicepremier podziemnego rządu polskiego, skazany w moskiewskim „Procesie Szesnastu”, był ostatnim przedwojennym właścicielem. Po wojnie majątek upaństwowiono i utworzono Stację Hodowli Roślin. Obecnie własność prywatna.

Z zespołu pałacowego do rejestru zabytków wpisano pałac z 1852 r., oficynę z pocz. XX w., łaźnię z 1914 r., park krajobrazowy z ok. poł. XIX w. Pałac usytuowany na lekko wznoszącym się terenie, otoczony parkiem z różnorodnym drzewostanem i systemem stawów, utrzymany w dobrym stanie. Późnoklasycystyczny budynek zbudowany na rzucie wydłużonego prostokąta, murowany, tynkowany, podpiwniczony, na wysokiej, kamiennej podmurówce, dwukondygnacyjny. W elewacjach zachowany skromny detal architektoniczny, w południowej elewacji poprzedzony gankiem pozorny ryzalit zwieńczony trójkątnym szczytem. Pałac nakryty niskim dachem dwuspadowym. Obiekt w dobrym stanie technicznym, mieszczący biura Gospodarstwa Nasiennorolnego „BOVINAS”. Obok pałacu znajduje się oficyna, usytuowana w południowo-wschodniej części parku, wzniesiona za czasów Ignacego Jasiukowicza, na rzucie prostokąta z prostokątnym skrzydłem ustawionym prostopadle do osi budynku. Przy elewacji zachodniej skrzydła – drewniany ganek na planie prostokąta; przy wejściu wschodnim – ganek murowany na planie prostokąta. Budynek murowany, jednokondygnacyjny, nakryty dwoma dwuspadowymi dachami o osiach prostopadłych. Obiekt po remoncie przeprowadzonym w 1976 r., w dobrym stanie. Budynek łaźni usytuowany przy wschodniej granicy parku, wzniesiony na rzucie prostokąta, murowany,

tynkowany, jednokondygnacyjny na niskim, kamiennym cokolicu, nakryty dwuspadowym dachem. Budynek, w którym obecnie mieści się urząd pocztowy.

DOMANIKÓW

Wieś wymieniana w 1513 r. w dokumentach kościelnych, jako spełniająca obowiązek oddawania plebanowi kłodawskiemu dziesięciny. Miejscowość rodowa Domanikowskich herbu Pobóg, którzy władali nią od XV do poł. XVIII w. Następnie przechodzi na własność szlachcica Jerzmanowskiego. W Domanikowie urodził się bliski współpracownik Napoleona Bonaparte, generał Paweł Jerzmanowski (1779 -1862 r.). Po rozbiorach Polski Domaników należał do niemieckiego kolonisty von Treskova i kolejno drogą zamiany przeszedł w ręce szlachcica Lasockiego, który był inicjatorem budowy w 1872 r. dworu. Jego syn Stanisław władał majątkiem do 1939 r. Po II wojnie światowej majątek upaństwowiono i utworzono PGR o specjalności sadowniczej, następnie gospodarstwo ogrodnicze.

Z rozległego założenia folwarcznego (pow. 2,8 ha, budynki przebudowane, utraciły pierwotne cechy, kolonia mieszkalna rozebrana) i zespołu pałacowo-parkowego z 2 poł. XIX w, do rejestru zabytków wpisano ten ostatni. Pałac wybudowano we wschodniej części parku, na rzucie prostokąta poszerzonego na osi północ-południe prostokątnymi ryzalitami oraz dobudowanymi na osi wschód-zachód prostokątnymi aneksami. Budynek podpiwniczony - wysoka partia cokołowa wyodrębniona uskokiem muru, dwukondygnacyjny, z użytkowym poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym. Ryzalit wejściowy dwukondygnacyjny, nakryty dwuspadowym dachem prostopadłym do dachu głównego. Ryzalit północny obniżony do wysokości gzymsów nadokiennych górnej kondygnacji korpusu, przykryty wąskim daszkiem jednospadowym. Aneks zachodni dwukondygnacyjny, obniżony, nakryty dachem dwuspadowym ze szczytem od zachodu. Aneks wschodni jednokondygnacyjny, nakryty dachem jednospadowym przerwany pośrodku facjatą nakrytą daszkiem dwuspadowym. W latach 80. XX w. przeprowadzono remont generalny pałacu. Od 1998 r. budynek należy do osoby prywatnej, która odnowiła elewacje pałacowe. Obiekt dobrze utrzymany. Park o pow. 3,8 ha założony w stylu krajobrazowym. W południowo-zachodnim narożniku parku znajduje się znacznych rozmiarów staw, po renowacji, stanowiący pozytywny element podnoszący walory estetyczne parku, obok wzniesienie dawnej lodowni. Od strony południowej prowadzi aleja wjazdowa do pałacu, przed którym zagospodarowany zielenią podjazd. Wśród drzewostanu przeważają gatunki

drzew: jesion, klon, dąb, brzoza, grab, wiąz, wierzba biała. Park bardzo dobrze utrzymany, po rewaloryzacji.

DZIERZBICE

Miejscowość o średniowiecznej metryce, rozlokowana nad rzeką Rgilewką, do przełomu XIV i XV w. należała do drobnoszlacheckiego rodu Szeligów. Następnie stała się własnością Dzierzbickich herbu Topór i Jastrzębowskiich herbu Pobóg. W 1805 r. majątek dzierzbicki nabywa Ziółkowski herbu Korczak, który przekazuje go w posagu córce Emilii, żonie Ignacego Walewskiego herbu Colonna. Walewscy władali majątkiem do 1918 r., kiedy to Zofia Walewska wyszła za mąż za Bogdana Zieleniewskiego i to oni byli ostatnimi przedwojennymi właścicielami. Po wojnie majątek upaństwowiono, tworząc w nim kolejno PGR i Stację Hodowli Roślin. Obecnie w Zasobach Własności Rolnej Skarbu Państwa, użytkowany przez Gospodarstwo Nasiennie – Rolne „Bovinas” w Chodowie.

Założenie pałacowo- parkowo-folwarczne ukształtowane zostało w XIX w., z czytelnymi w przestrzeni założenia elementami starszymi z XVIII w.- układ wodny stanowi najprawdopodobniej pozostałość dawnego systemu obronnego pierwotnej siedziby szlacheckiej - kamienicy na kopcu. Część pałacowo-parkowa położona jest po południowo-zachodniej stronie założenia, a zespół folwarczny oraz budynki mieszkalne robotników folwarcznych znajdują się w północno-wschodniej części założenia. Do rejestru zabytków wpisano pałac klasycystyczny z 1 poł. XIX w., rozbudowany ok. 1870 r., park założony w XIX w. , oranżerie zabudowania folwarczne oraz bramę prowadzącą na teren gospodarstwa. Pałac wzniesiony na rzucie prostokąta, z portykiem kolumnowym od wschodu. Część północna korpusu przedłużona w kierunku zachodnim ramieniem w kształcie odwróconej litery „L”. Między ścianą południową ramienia i zachodnią ścianą korpusu znajduje się rozległy, prostokątny, podpiwniczony taras. Kolejny taras między ścianą zachodnią prostokątnego pawilonu przylegającego od południa do korpusu, a ścianą południową korpusu. Budynek murowany, tynkowany, szerokofrontowy, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, nakryty dachem czterospadowym. Jednokondygnacyjny pawilon nakryty dachem czterospadowym, ramię nakryte dachem dwuspadowym ze szczytem od południa, portyk kolumnowy- w pełnej wysokości ścian korpusu- cztery kolumny jońskie zakończone trójkątnym szczytem, nakryty dachem dwuspadowym ze szczytem od wschodu. Częściowy remont obiektu - odnowiono elewacje i wyremontowano parter budynku - przeprowadzono w latach 1989-90. Obecnie

nieużytkowany. Stan zachowania zły.

Park krajobrazowy, o powierzchni ok. 11 ha, swobodny typu angielskiego, z system stawów i kanałów otaczających ze wszystkich stron pałac, nad którymi przerzucono kładki i kamienne mostki. Mimo swej rozległości park posiada bardzo mało dobrze utrzymanych lub wyraźnie wytyczonych dróg. Dobrze utrzymana i wyznaczona jest tylko aleja prowadząca od bramy wjazdowej do pałacu. Park posiada dość rozległe trawniki ze swobodnie rozmieszczonymi grupami lub pojedynczymi drzewami, wśród których dominują jesiony wyniosłe, lipy drobnolistne, graby pospolite, brzozy brodawkowate, świerki pospolite, robinie akacjowe, a w zachodniej części olsze czarne. Na zachód od pałacu drzewostan jest silnie zwarty, o charakterze leśnym, z utworzonym pasem bezdrzewnym szerokości ok. 15 m. Park utrzymany w dostatecznym stanie w pobliżu pałacu, na pozostałym obszarze wymaga rewaloryzacji.

Po północnej stronie drogi dojazdowej do zespołu pałacowego, w południowej części podwórza gospodarczego, brama z wjazdem na teren gospodarstwa, z której zachowały się ceglane, tynkowane, ozdobne słupy bramne z przejściami dla pieszych, na rzucie kwadratów, zwieńczone ośmiobocznym „obeliskiem” ujętym z czterech stron trójkątnymi szczycikami. Gorzelnia zlokalizowana jest przy zachodniej granicy podwórza, założonego na rzucie zbliżonym do kwadratu. Budynek zbudowany na nieregularnym rzucie wydłużonego prostokąta. Bryła budynku składa się z kilku części zróżnicowanych wysokością ścian, ilością kondygnacji i rodzajami dachów. Dolne kondygnacje częściowo poniżej poziomu ziemi. Północną część stanowi płatkarnia, do której od wschodu przylega parterowa bryła kotłowni. Część środkowa budynku jest nieco wyższa od pozostałych i zawiera w sobie czterokondygnacyjny człon, kryty osobnym dwuspadowym daszkiem. Część południową gorzelni stanowi kamienno-ceglany spichlerz, pełniący niegdyś funkcję słodowni. Obecnie budynek jest nieużytkowany. Ściany spękane, uszkodzone tynki, dachy nad kotłownią oraz czterokondygnacyjnym pionem budynku uległy zawaleniu. Obiekt wymaga pilnego remontu generalnego. Budynek oranżerii usytuowany we wschodniej części parku, fasadą zwrócony w kierunku pałacu, od którego oddzielony stawem. Wzniesiony z użyciem form neogotyckich, na rzucie prostokąta, częściowo oszkarpowany, dwukondygnacyjny, przykryty dachem dwuspadowym, z trzykondygnacyjną wieżą na planie kwadratu, przykrytą dachem namiotowym. Po wojnie wykorzystywana jako mieszkanie, później zaplecze stołówki pracowniczej. Budynek wymaga remontu.

KOSERZ

Miejscowość o średniowiecznym rodowodzie. W 2 połowie XVIII w. i na pocz. XIX w. należała do Bardzińskich. Pod koniec XIX w. kolejnym właścicielem była Dzięgielewska, od której dobra nabył rejent Adolf Smoliński. W 1910 r. właścicielem został Wawrzyniec Podlasiński, a od 1929 r. jego syn Władysław Podlasiński, który w 1933 r. sprzedał majątek Tadeuszowi Hertzowi. Po wojnie majątek rozparcelowano i przeszedł na własność Państwowego Gospodarstwa Ogrodniczego w Domanikowie. Obecnie zespół dworsko-parkowy stanowi własność prywatną.

Dwór wzniesiony ok. 1880 r., rozbudowany ok. 1910 r., na rzucie dwóch prostokątów o osiach głównych prostopadłych: część południowa na osi wschód-zachód, część północna na osi północ-południe /dobudówka/. Fasada południowa poprzedzona prostokątnym portykiem, przy elewacji zachodniej prostokątny ganek. Budynek murowany, tynkowany, częściowo podpiwniczony, dwuczłonowy, jednokondygnacyjny. Nakryty dachem dwuspadowym – część południowa, przerwany facjatą nakrytą dwuspadowym daszkiem. Dach części północnej półszczytowy - szczyt flankowany dwoma kominami. Portyk południowy czterosłupowy, zwieńczony tarasem. Ganek zachodni nakryty jednospadowym dachem. Budynek remontowany w części południowej w latach 1983-85, z częściową wymianą okien. Utrzymany w dostatecznym stanie.

Park krajobrazowy o pow. ok. 3,5 ha, pierwotna kompozycja z 2 poł. XIX wieku zatarta, obecny układ ukształtowany w latach 1920-30. Granicę wschodnią wyznacza szpaler świerkowy, zachodnią grabowy, wzdłuż północnej granicy aleja grabowa. Główny drzewostan parkowy znajduje się w części południowej. Znaczny obszar parku zajmuje współczesny sad. Nieliczny starodrzew, dominują drzewa pochodzące z samosiewu: jesiony wyniosłe, klony pospolite, robinie akacjowe, lipy drobnolistne. Elementami urozmaicającymi i podnoszącymi walory estetyczne parku są dwa stawy. Utrzymany w stanie dostatecznym.

NIWKI

Wieś wspomiana w Liber Beneficiorum Jana Łaskiego, z którego wynika, iż w 1576 r. Niwki były własnością M. Niwskiego. Od 1701 r. stanowiły własność Macieja Głębockiego. W latach 1764 - 1794 należały do Macieja Łączyńskiego, następnie do Fryderyka hrabiego Skórzewskiego, który sprzedał je w 1796 roku Krasnodębskiemu. Pod koniec XVIII i pierwszych latach XIX w. toczyły się spory i procesy, które miały ustalić czy Niwki były wsią królewską, czy prywatną. W 1887 r. majątek w Niwkach kupił Władysław Konstanty Jerzmanowski herbu

Dołęga. Po jego śmierci w 1930 r. majątek odziedziczyła żona, Jadwiga Maria ze Śliwińskich, która była ostatnią przedwojenną właścicielką. W 1945 r. majątek upaństwowiono i utworzono PGR. Obecnie własność prywatna.

Zespół dworsko-parkowy założony został w 2 poł. XIX w. przez Jerzego Manowskiego. W rejestrze zabytków znajduje się murowany dwór z 1870 r., park z 2 poł. XIX w., o powierzchni 2,8 ha, w tym 0,5 ha wód, z przetrzebionym drzewostanem oraz zabudowania folwarczne z lat 1870-1890 (stajnia-wozownia, spichlerz, siewczarnia – nie pełnią pierwotnej funkcji). Dwór murowany z cegły, tynkowany, parterowy na podmurówce, podpiwniczony, z przybudowanymi w szczytach skrzydłami - prawym parterowym i lewym piętrowym z wysuniętą klatką schodową. Ośmioosiowy, z tarasem. Dachy korpusu i skrzydeł dwuspadowe. Obecnie nieużytkowany, zabezpieczony przed dostępem osób postronnych. Wymaga remontu kapitalnego. W parku prowadzone są podstawowe prace porządkowe, choć obiekt wymaga gruntownej rewitalizacji.

TURZYNÓW

Miejscowość o wczesnośredniowiecznym rodowodzie, w źródłach pisanych wspomniana w 1503 r., kiedy Turzynów przekazuje Władysław z Miłonic, kasztelan inowrocławski, swoim synom. Kolejna wzmianka pojawia się w 1844 r. Wówczas Karl Otto von Treskov kupił Turzynów od Maksymiliana Jerzmanowskiego. W 1915 roku majątek przejął Stanisław Lasocki, syn Antoniego, który gospodarował do września 1939 roku. Po wojnie majątek upaństwowiono i utworzono Państwowe Gospodarstwo Rolne, które w latach 90. XX w. przekształcono w prywatne gospodarstwo rolne, obecnie właścicielem jest Gospodarstwo Nasiennie – Rolne „Bovinas” w Chodowie. Do rejestru zabytków wpisano park, założony w 2 poł. XIX w., niegdyś otaczający dwór, pierwotnie o pow. 4,7 ha, a obecnie 2,69 ha. W północno-zachodniej części znajduje się staw. Zachował się centralnie zgrupowany starodrzew, po którego obu stronach, w miejsce wykarczowanych drzew, utworzono poletka uprawne. Granice dawnego parku wyznaczają szpalery wysokich drzew na jego obrzeżach. Stan zachowania dostateczny.

ARCHITEKTURA SAKRALNA

Nieodłącznym elementem stanowiącym dominantę architektoniczną w krajobrazie wsi, są wieże i dachy kościołów wraz z towarzyszącą im zabudową w postaci kaplic, kapliczek oraz otaczających je ogrodzeń i bram, czyniąc zapis historii przekształceń architektury, rozwiązań i konstrukcji. Na terenie gminy ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków objęte zostały 3 obiekty sakralne.

CHODÓW

Kościół fil. p.w. Podwyższenia Krzyża. Pierwotny kościół istniał już w XV wieku jako fundacja Chodowskich. Jego pozostałością, znajdującą się w obecnym kościele, jest pochodząca z połowy XV w. tablica nagrobna Barbary z Kotowa z płaskorzeźbioną postacią kobiecą, herbem Jastrzębiec i napisem minuskułą gotycką, a także chrzcielnica z piaskowca. Obecny drewniany kościół zbudowany został na przełomie XVI/XVII w., restaurowany w 1788 r i XIX w. Początkowo kościół istniał jako parafialny, w 1864 został filią parafii w Dzierzbicach. W czasie wojny świątynia pochyliła się i uległa znacznemu zniszczeniu. W latach 1975/76 dobudowano od zachodu kruchtę z dodatkową kondygnacją i dwie zakrystie. Kościół usytuowany na terenie o dość znacznym spadku w kierunku zachodnim. Teren cmentarza wokół kościoła utwardzony chodnikiem, dalej porośnięty trawą i drzewami, wśród których, przed wejściem do kościoła, pomnikowy dąb wpisany do rejestru zabytków przyrody. W południowej części cmentarza prostokątny, murowany grobowiec rodziny Jasiukowiczów.

Budowla na planie prostokąta z niższym i węższym prezbiterium zakończonym wielobocznie i dwiema zakrystiami po bokach prezbiterium. Zakrystie prostokątne zamknięte trójbocznie. Kościół niepodpiwniczony, na podmurówce, jednokondygnacyjny, z dwukondygnacyjną partią zachodnią - prostokątna kruchta i obudowany balkon, orientowany, jednonawowy. Nawa i poszczególne człony budynku nakryte osobnymi dwuspadowymi dachami gontowymi, w zwieńczeniu wschodniej części korpusu – wieżyczka z sygnaturką. Ściany w konstrukcji zrębowej wzmocnione lisicami, zwęglowane na obłap prosty bez ostatków. Ściany zewnętrzne nawy i prezbiterium oszalowane, zakrystie pozostawione bez szalunku. Kościół w 1948 r. częściowo pokryto nowym gontem i wymieniono część zmurzałych elementów konstrukcyjnych, w latach 1964-65 wymieniono stolarkę okienną z jednoczesnym powiększeniem okien, podkopano fundamenty, usunięto przegniłe belki ścian, wzmocniono ściany. W latach 1975-1977 przeprowadzono gruntowny remont kościoła z dobudowaniem zachodniego członu z kruchtą i dwóch zakrystii, podniesiono kościół o 70 cm w stosunku do pierwotnego położenia, wykonano betonowe fundamenty, wzmocniono konstrukcję ścian, wykonano instalację elektryczną. W 1978 r. położono nowy gont na całym budynku. W latach 80. XX w. na nowo oszalowano ściany zewnętrzne, w 1981 r. wymieniono instalację elektryczną. W 2010 r. przeprowadzono renowację kościoła. Świątynia utrzymana w dobrym stanie.

DZIERZBICE

Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja. Wzniesiony w 1798 r. staraniem kanonika gnieźnieńskiego Pawła Jastrzębowskiego i dziedzica Dzierzbic – Walewskiego, jako kolejny po istniejącym na pocz. XV w. Przebudowany w latach 1845 i 1903. Pierwotny kościół klasycystyczny; na planie prostokąta zamkniętego od wschodu wielobocznie, z nawą na rzucie ośmioboku, prostokątnym prezbiterium z dwoma zakrystiami i kruchtą. Kolejne przebudowy bezstyłowe: dobudowano do starego nowe prezbiterium z półkolistą absydą, w fasadzie wieżę, od północy nową zakrystię z przedsionkiem, a zakrystię południową zamieniono na kaplicę.

Budowla murowana, tynkowana częściowo podpiwniczona, na rzucie wydłużonego prostokąta z wyodrębnionym węższym wschodnim przęsłem prezbiterium zakończonym półkolistą absydą z płytkim prostokątnym ryzalitem pozornym z trójkątnym naczółkiem. Wewnętrzne połączenie nawy i prezbiterium na zewnątrz zaakcentowane prostokątnymi, niższymi dobudówkami - od północy kaplica, od południa zakrystia. Od wschodu do dobudówek przylegają trójboczne aneksy, w których boczne wejście do kościoła i schody do podziemi. Nawa jednoprzestrzenna na rzucie ośmioboku, kruchta w przyziemiu wieży na rzucie prostokąta z dwoma kolistymi pomieszczeniami po bokach. W zachodniej części korpusu- wieżyczka na planie kwadratu nakryta kopułką z sygnaturką. Korpus główny nakryty dwuspadowym dachem zakończonym od wschodu poligonalnie. Dach prezbiterium dwuspadowy, obniżony, z trójkątnym szczytem od wschodu. Dachy absydy i aneksów – poligonalne, kaplicy i zakrystii – trójspadowe. Zdewastowany kościół w 1945 r. został gruntownie wyremontowany w 1948 r. i odnowiony w 1960 r. W latach 80. XX w. kilkakrotnie osuszano ściany, wymieniano tynki, wymalowano elewacje. W 1995 r. zakonserwowano wieżbę dachową i wzmocniono elementy konstrukcyjne oraz wymieniono pokrycie. W 2003 r. w świątyni przeprowadzono prace konserwatorskie i remontowe. Obiekt utrzymany w dobrym stanie.

RDUTÓW

Miejscowość o średniowiecznej metryce stanowiąca własność arcybiskupów gnieźnieńskich, z fundacji których w XIV w. został wzniesiony drewniany kościół p.w. Świętej Trójcy i Świętego Jana Chrzciciela, konsekrowany w 1434 r. przez arcybiskupa Wincentego Kota z Dębna. Na prośbę króla Jana Kazimierza i za zgodą Stolicy Apostolskiej arcybiskup Jan Gruszczyński wcielił probostwo rdutowskie do Klasztoru Kanoników Regularnych w Kłodawie. Stan

ten trwał aż do kasacji klasztoru. Obecny kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela, klasycystyczny, murowany, zbudowany został w 1800 r. z fundacji Tomasza Byszewskiego, dziedzica majątku Bowyczyny. W 1827 r. konsekrowany był przez biskupa Plejewskiego. W latach 1871-72 staraniem ks. Franciszka Kuśmierskiego gruntownie odnowiony. Budynek z prezbiterium skierowanym na zachód stoi na niewielkiej skarpie, pośrodku prostokątnego cmentarza otoczonego cementowym, ażurowym murem. Kościół wzniesiony na planie prostokąta, jednonawowy z wyodrębnioną kruchtą, której środkowa część stanowi przyziemie wieży, z węższym, prostokątnym prezbiterium ujętym parą prostokątnych zakrystii. Budynek jednokondygnacyjny, nakryty trzyspadowym dachem, z fasadą podwyższoną trójkątnym szczytem i z wieżą nad wschodnią częścią korpusu. W 2013 r. wykonano remont więźby dachowej, założono pokrycie z blachy miedzianej, odnowiono elewacje wraz z wymianą stolarki okiennej i drzwiowej. Obiekt utrzymany w dobrym stanie.

W krajobrazie kulturowym znaczące miejsce zajmuje historyczne budownictwo drewniane, stanowiące najbardziej rodzimy element dziedzictwa architektonicznego. Na terenie gminy przykładem architektury drewnianej, poza omówioną wyżej świątynią w Chodowie, jest wiatrak – koźlak, znajdujący się w Rdutowie, prezentujący zanikające już w pejzażu wiejskim budownictwo przemysłowe.

Wiatrak wzniesiony w XVIII w., w 1913 r. przeniesiony na obecne miejsce z Przedcza. Obiekt na planie kwadratu, trzykondygnacyjny, na fundamencie kamiennym i drewnianym koźle. Ściany w konstrukcji szkieletowej oszalowane pionowymi deskami na styk. Dach dwuspadowy, od strony śmigieł łamany naczółkowo. Od strony wschodniej część szczytowa dachu wysunięta poza ścianę frontową. Od frontu, na wysokości pierwszej kondygnacji drewniany, odeskowany podest poprzedzony schodkami. Na wysokości drugiej kondygnacji drewniany balkon. Zachowane podstawowe urządzenie napędowe na wiatr, w 1970 r. napęd zmieniony na elektryczny, śmigła zdemontowane w 1980 r. Własność prywatna. Obiekt w trakcie remontu.

9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Gmina Chodów nie posiada planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania

przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwolenia na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Do istotnych zagrożeń obiektów zabytkowych na terenie gminy należy zaliczyć tzw. zagrożenia techniczne. Pierwotny układ komunikacyjny, na który nałożone są wszelkie współczesne rozwiązania drogowe, kumuluje się niekorzystnie w odniesieniu do wszelkich budowli, szczególnie zaś tych, które są obiektami zabytkowymi. Emisje gazów, zanieczyszczeń atmosferycznych, to następna z przyczyn degradujących elewacje pokryte tynkami tradycyjnymi.

Wśród istotnych zagrożeń wymienić trzeba również indywidualne postawy oraz przypisane im wartości, które dla człowieka będącego ich nosicielem są wyznacznikiem działań skutkujących decyzjami nie zawsze pomyślnymi dla substancji zabytkowej. Przejawia się to w dowolnym przerabianiu, poprawianiu budynków z naruszeniem wszelkich zasad, którym poddana jest substancja zabytkowa. Likwidacja oryginalnych elementów dekoracji architektonicznej, zdobionej stolarki okiennej i drzwiowej, wprowadzanie współczesnych materiałów budowlanych typu blacha dachówkowa w miejsce ceramicznych pokryć dachowych, okien z PCV oraz ocieplanie płytami styropianowymi, prowadzi do degradacji pojedynczych obiektów, a także całych obszarów starej zabudowy.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową folwarczną i niewielka możliwość wykorzystania starych budynków do nowoczesnej produkcji powoduje opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat

lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymienia również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczane. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

10.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Gmina Chodów wykonała w 2010 roku gminną ewidencję zabytków nieruchomości.

W roku 2018 gminna ewidencja zabytków nieruchomości zostanie zaktualizowana i przyjęta zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomości obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe - w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomości o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem do końca 2019 roku zostanie wykonana ewidencja zabytków archeologicznych, obejmującą karty stanowisk archeologicznych. Ewidencja ta będzie uzupełniana i weryfikowana poprzez

włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sporządzona zostanie elektroniczna, systematycznie aktualizowana baza informacji o stanowiskach archeologicznych wytypowanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do wpisania do rejestru zabytków, w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy.

10.2. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153) opracowany zostanie w 2018 r. plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Plan ten będzie corocznie aktualizowany.

10.3. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- publikacja folderu prezentującego najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy oraz założenie strony internetowej związanej z tą problematyką,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „Programu opieki nad zabytkami Gminy Chodów” na stronie internetowej Gminy,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- udział w cyklicznych imprezach – wystawach, targach, festynach

historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,

- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny.

10.4. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych,
- określenie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy,
- rozważenie możliwości wprowadzenia ulg podatkowych dla właścicieli obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków, warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji.

10.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać dla tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Na terenie gminy, jak dotąd nie funkcjonują szlaki turystyczne, które stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Istotą tworzenia wszelakich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych, nordic walking, itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które przebiega. Gmina Chodów to obszar, którego położenie: komunikacyjne, na styku województw i krain geograficznych (Kujawy, Mazowsze, Wielkopolska), również brak uciążliwego przemysłu, twórcy ludowi, postaci historyczne i ich działalność, miejsca związane z powstaniem styczniowym, obiekty sakralne i rezydencjonalne otoczone parkami z pomnikami przyrody, jedyny w regionie wiatrak - przykład zanikającego ludowego budownictwa przemysłowego czy funkcjonujące w Chodowie szkolne „Muzeum Dawnej Wsi Polskiej”, stanowią o jej atrakcyjności turystycznej, którą można wykorzystać do utworzenia szlaku turystycznego czy ścieżki dydaktyczno-przyrodniczej. Tutaj, z dala od zgiełku modnych wypoczynkowych miejscowości, można przeżyć przygodę podróżnika

wędrującego w głąb przeszłości i odkrywającego historyczne dziedzictwo. Zrealizować się tu mogą pasje poznawcze historyków, pasjonatów, turystów, dla których miejscowość, jej historia, lokalny koloryt tworzony przez miejscowe społeczności, jest czymś ważnym. Zadaniem wytyczenia lokalnego szlaku mogłyby podjąć się funkcjonujące na terenie gminy i podejmujące się już organizacji rajdów i wycieczek, m.in. Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Ziemi Chodowskiej, Klub Solni Cykliści z Chodowa czy LGD Solna Dolina, zajmująca się m.in. ochroną dóbr kultury i dziedzictwa narodowego oraz rozwojem turystyki. Bowiern perspektywy rozwojowe gminy wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów wypoczynkowych i turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych. Gmina Chodów również mogłaby wykorzystać do edukacji turystów i lokalnej społeczności współczesne formy odkrywania i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, jaką jest questing. Ta atrakcyjna forma zwiedzania łączy we współczesnej turystyce rozrywkę, zabawę z edukacją, emocje. Tematyka szlaków questingowych dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak z unikatową historią. Questing pozwala odkryć na nowo miejsca związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, zaktywizować lokalną społeczność począwszy od młodzieży szkolnej po seniorów, a także promować miejscowość np. Chodów związany z osobą Stanisława Jasiukowicza, Domaników z osobą generała Jerzmanowskiego i jego związek z Napoleonem czy Turzynów – miejsce urodzenia śpiewaka operowego i aktora Karola Chorzewskiego. Szczególnych szans dla proponowanego projektu należałoby upatrywać w funduszach strukturalnych Unii Europejskiej 2014 – 2020 oraz wsparciu dla Turystyki z programu COSME. Program ma wydzielone środki finansowe, przeznaczone na promocję turystyki kulturowej, wsparcie rozwoju nowych form turystyki, rozwój markowych, regionalnych produktów turystycznych, wsparcie dla transportu rowerowego.

Agroturystyka, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa rolne i, jak na razie, jej indywidualna realizacja Lawendowy Folwark w Studzieniu, to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego,

formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

Ponadto, przy pomocy organizacji pozarządowych i w porozumieniu z właścicielami nieruchomości wskazane byłoby wykonanie tablic informacyjnych i umieszczenie ich przy najcenniejszych obiektach zabytkowych w gminie.

11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądaných zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Chodów wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,

- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy w Chodowie zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce

dziedzictwa kulturowego,

- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zmianami, art. 71-83). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomości i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Witryna internetowa: <http://www.mkidn.gov.pl>

2. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na

wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

Witryna internetowa: <http://www.mswia.gov.pl>

3. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Witryna internetowa: <http://www.poznan.wuoz.gov.pl>

4. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie

historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

Witryna internetowa: <http://www.bip.umww.pl>

5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające na:

- 1) pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów,
- 2) usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia,
- 3) uporządkowaniu terenu po przeprowadzonych pracach,
- 4) przygotowaniu gruntu pod nasadzenia,
- 5) instalacji systemów nawadniania,
- 6) zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia,
- 7) wykonaniu trawników,
- 8) czyszczeniu lub modernizacji zbiorników wodnych i cieków,
- 9) pracach związanych z budową lub modernizacją ciągów komunikacyjnych (alejek), obiektów małej architektury (wyłącznie: ławki, kosze na śmieci, tablice edukacyjne),
- 10) pracach demontażowych i rozbiórkowych istniejących obiektów,
- 11) zakupie, montażu i instalacji oświetlenia parkowego.

Witryna internetowa: <http://www.wfosgw.poznan.pl>

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in.

- 1) Programu Infrastruktura i Środowisko 2014 – 2020. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne, ochrona zdrowia oraz dziedzictwo kulturowe. Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół

artystycznych.

2) Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Wielkopolskiego 2014 - 2020. Program składa się z 10 Osi Priorytetowych. W ramach Osi priorytetowej IV. Środowisko, Działanie 4.4. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego, wyznaczono następujące poddziałania oraz cele:

Poddziałanie 4.4.1. Inwestycje w obszarze dziedzictwa kulturowego regionu;

Poddziałanie 4.4.2. Wydarzenia kulturalne;

Poddziałanie 4.4.3. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego w ramach ZIT i OSI.

Cel tematyczny: Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami;

Priorytet inwestycyjny: 6 c Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Cel szczegółowy działania: Zwiększona atrakcyjność obiektów kultury regionu poprzez interwencje skierowane na inwestycje chroniące ich stan.

3) Programu rozwoju Obszarów Wiejskich 2014 - 2020. Wsparcie finansowe można uzyskać w ramach działania pn. „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego”, poddziałanie „Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej”.

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.